



# МОВА і МОВЛЕННЯ

Курс «Психолінгвістика»

# Мова

---

*– система словесних знаків. Вона охоплює слова з їх значенням і граматику – набір правил, за якими будується речення.*

## Функції мови:

- ▶ номінативна (позначення),
- ▶ передача та засвоєння суспільно-історичного досвіду,
- ▶ комунікативна (!)



# Одиниці мови

---

## **фонема, морфему, слово, речення, текст**

- ▶ *Фонема* – звук мовлення, що виконує смислорозрізнявальну функцію.
- ▶ *Морфема* – це поєднання звуків (фонем), що характеризується певним граматичним значенням, яке проявляється в складі слова.
- ▶ *Слово* – стійкий комплекс звуків, що має значення.
- ▶ *Речення* – поєднання слів, що в завершеному вигляді передає певну думку.
- ▶ *Текст* – макроодиниця мови, поєднання кількох речень, що в розгорнутому вигляді розкриває певну тему.



# Знаки мови

---

## **слово, речення, текст**

– це особливі, унікальні знаки людської культури, що характеризуються такими специфічними ознаками: уніфікація (раціональне скорочення кількості об'єктів однакового функціонального призначення), максимальна міра узагальнення позначуваного, універсальність.



# Характерні ознаки мови та мовлення

| Мова                                                                                                                              | Мовлення                                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Явище духовної культури                                                                                                        | 1. Психічне явище                                                                                                             |
| 2. Система знаків та правил їхнього перетворення                                                                                  | 2. Процес оперування мовою                                                                                                    |
| 3. Виникає у процесі суспільного вироблення узагальнень та понять, у результаті якого поняття набувають загальноприйнятого змісту | 3. Виникає у процесі індивідуального засвоєння понять, у результаті якого поняття набувають різноманітного конкретного змісту |
| 4. Спочатку засвоюється теоретично                                                                                                | 4. Спочатку засвоюється практично                                                                                             |
| 5. Статична, бо нові правила та закони виробляються століттями                                                                    | 5. Динамічна, бо у процесі мовлення породжуються нові правила та закони                                                       |

# Мовленнєва діяльність в психології

---

- ▶ процес використання людиною мови з метою спілкування.
- ▶ активний, цілеспрямований, опосередкований мовою і зумовлений ситуацією спілкування процес взаємодії людей між собою. (А. Зимня)



# Психолінгвістичні теорії мовлення

---

- ▶ **Теорія наочіння** - представлена біхевіоральним підходом (*Уотсон, Моуреа та ін.*)
- ▶ **Теорія преформізму** (*Хомський, Леннеберг та ін.*)
- ▶ **Релятивістська теорія** (*Сапір, Уорф та ін.*)
- ▶ **Когнітивна теорія** (*Піаже та ін.*)



# Фізіологічна основа мовлення

---

- ▶ діяльність другої сигнальної системи, подразником якої є не предмети та їх властивості, а слова.
- ▶ Процес вербального спілкування – механізми програмування мовленнєвого висловлювання, побудова синтаксичної структури речення, «озвучення» слів.





# Особливості мовленнєвої діяльності

---

- ▶ «біполярність» мовлення

Адресант  $\leftrightarrow$  Повідомлення  $\leftrightarrow$  Адресат  
(взаємозв'язок суб'єктів мовлення)

- ▶ Суб'єкт-об'єктна характеристика другого учасника процесу мовленнєвої діяльності



# Види мовлення

---

- ▶ за складністю психофізіологічних механізмів – *хорове, ехолалічне (просте повторення), мовлення-називання, комунікативне;*
- ▶ за рівнем планування – *активне (монологічне), реактивне (діалогічне), допоміжні види (читання письмового тексту);*
- ▶ за довільністю – *більш довільне, менш довільне;*
- ▶ за екстеріоризованістю чи інтеріаризованістю – *зовнішнє (усне, писемне, афективне); егоцентричне та внутрішнє.*



# Акт мовленнєвого спілкування

---

- охоплює три взаємопов'язані процеси (*О.Леонтьєв*):
  - ▶ мовленнєве висловлювання  
(говоріння, письмо),
  - ▶ сприймання мовлення  
(аудіювання, читання),
  - ▶ його розуміння.



# Основні механізми мовленнєвої діяльності

---

*(В. Артемов, Н. Жинкін, І. Зимня)*

- ▶ осмислення;
- ▶ мнемічна організація мовленнєвої діяльності (механізм мовленнєвої пам'яті);
- ▶ попереджувальний аналіз та синтез мови (прогнозування мови).



# Види мовленнєвої діяльності

---

- ▶ *Усне мовлення* – екстеріоризоване (зовнішнє), вимовлене й сприйняте слухом:
  - ▶ усне афективне, – діалогічне, – монологічне.

*Діалог* – безпосереднє спілкування 2 і більше людей у формі розмови чи обміну репліками

*Монолог* – зв'язне мовлення однієї особи, комунікативна мета якої – повідомлення про які-небудь факти, явища реальної дійсності.



# Різновиди усного монологічного мовлення

---

Функціонально-змістові типи мовлення:

***опис, розповідь, роздум***

- ▶ *Опис* - відносно розгорнута словесна характеристика предмета чи явища, відображення основних його властивостей в статистичному стані.  
Структура: загальне враження від предмета, ставлення до нього, характеристика основних ознак.
  - ▶ *Розповідь* – повідомлення про послідовні події, факти, що розгортаються в часі.  
Структура: зачин, основна частина, кінцівка.
  - ▶ *Роздум* відображає причинно наслідковий зв'язок між певними фактами.  
Структура: теза (думка, що доводиться), аргументи на її підтвердження чи спростування, висновок.
- 



# Письмове мовлення

---

- ▶ за комунікативною природою – монологічне.

## Форми:

- ▶ письмове повідомлення, доповідь, письмова розповідь, письмове висловлення думки, роздум тощо

*Формується тільки в процесі систематичного усвідомленого навчання*



# Внутрішнє мовлення

---

*- це вся та мовна діяльність, яка виконує психологічно внутрішні функції.*

## Основні ознаки:

- ▶ відсутність вокалізації (промовляння вголос);
  - ▶ закритість у свідомості;
  - ▶ більша предикативність (вживання дієслівних форм), ніж в ін. видах мовленнєвої діяльності;
  - ▶ перевага семантики над фонетикою (лексичного значення над звуковим проявом) і смислу над значенням;
  - ▶ мовлення «для себе» – виникає як задоволення внутрішніх потреб.
-



- 
- ▶ *Інтеріоризація* – процес переходу зовнішнього мовлення у внутрішнє
  - ▶ *Екстеріоризація* – зворотний процес



# Функціональні стилі сучасної української мови

---

- ▶ ораторський,
- ▶ розмовний,
- ▶ художній,
- ▶ епістолярний,
- ▶ публіцистичний,
- ▶ науковий,
- ▶ офіційно-діловий,
- ▶ конфесійний.



# Процес формування мовленнєвої діяльності

---

- 1) підготовчий (з моменту народження до року);
- 2) переддошкільний (1-3 роки);
- 3) дошкільний (3-7 років);
- 4) шкільний (7-17 років).



# Поради щодо розвитку зв'язного мовлення

---

- ▶ читання художньої літератури
- ▶ звичка аналізувати прочитаний текст
- ▶ записник влучних, дотепних, крилатих виразів
- ▶ занотовування своїх думок, міркувань, вражень
- ▶ вивчення професійної лексики
- ▶ заучування напам'ять зразків художньої літератури
- ▶ переказування змісту своїх почуттів, переживань, побаченого чи прочитаного
- ▶ правильність мовлення – власного та співрозмовника
- ▶ постійне інтелектуальне збагачення
- ▶ аналіз мовленнєвої ситуації



# Правила мовного етикету

---

Мовленнєва ситуація:

**хто → кому → чому → про що → де → коли**

- ▶ *Експресивний стиль*: урочистий, офіційний, фамільярний, інтимно-ласкавий, гумористичний, сатиричний.
- ▶ *Тональність спілкування*: висока, звичайна, нейтральна, фамільярна, вульгарна.



# *Словник термінів*

**Внутрішнє мовлення** — вся мовна діяльність, що виконує психологічно внутрішні функції

**Діалог** — безпосереднє спілкування 2 і більше людей у формі розмови чи обміну репліками

**Екстеріоризація мовлення** — процес переходу внутрішнього мовлення у зовнішнє

**Інтеріоризація** — процес переходу зовнішнього мовлення у внутрішнє

**Мова** — система словесних знаків. Вона охоплює слова з їх значенням і граматику — набір правил, за якими будується речення

**Мовленнєва діяльність** — активний, цілеспрямований, опосередкований мовою і зумовлений ситуацією спілкування процес взаємодії людей

**Монологічне мовлення** — зв'язне мовлення однієї особи, комунікативна мета якої — повідомлення про які-небудь факти, явища реальної дійсності

**Морфема** — поєднання звуків (фонем), що характеризується певним граматичним значенням, яке може проявлятися тільки в складі слова



**Правила мовного етикету** – особлива група стереотипних, стійких формул спілкування, що реалізуються в основному в одиницях лексичного, фразеологічного, морфологічного рівнів

---

**Предмет мови** – відображуваний у мовленнєвій діяльності фрагмент, явище, подія навколишньої дійсності

**Психолінгвістика** – галузь психології, що досліджує психологічні та лінгвістичні аспекти мовленнєвої діяльності людини, соціальні та психологічні площини використання мови в процесах мовленнєвої комунікації та індивідуальної мовленнєво-мислительної діяльності

**Психологічні механізми мовленнєвої діяльності** – осмислення, мнемічної організації, випереджального аналізу та синтезу мови.

**Речення** – поєднання слів, що в завершеному вигляді передає певну думку

**Слово** – стійкий комплекс звуків, що має значення

**Текст** – макроодиниця мови, що являє собою поєднання кількох речень і в розгорнутому вигляді розкриває певну тему

**Фонема** – звук мовлення, що виконує смислорозрізнювальну функцію, суть якої полягає в можливості відрізнити одне слово від інших

---